

СУПЕРВІЗОРСТВО ЯК ЧИННИК НЕПЕРЕРВНОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА

SUPERVISORY AS A FACTOR OF CONTINUITY OF PROFESSIONAL EDUCATION OF A SOCIAL WORKER

У статті порушуються актуальні проблеми супервізорства в соціальній роботі, обґрунтовується необхідність активізації досліджень у напрямку узгодження систем професійної підготовки та професійної діяльності соціального педагога у зазначеному аспекті. Акцентовується увага на можливості оптимізації супервізорства як значущого чинника забезпечення неперервності професійної освіти соціального працівника впродовж життя. Зокрема, це стосується підвищення рівня його здатності до продуктивної взаємодії, співпраці партнерства, колегіального вирішення соціально значущих проблем клієнтів.

Здійснений аналіз спільної діяльності супервізора та соціального працівника свідчить про реалізацію моделі співпраці, суб'єкт-суб'єктних взаємовідносин учасників спільного процесу з вирішення актуальних проблем, проектування системи професійного зростання. Ця модель буде ефективною за умови, що вона буде закладена в систему професійної підготовки соціального педагога, передусім на рівні взаємовідносин викладача та студента, витісняючи формулу інформаційно-репродуктивної освіти за параметрами взаємовідносин суб'єкт-об'єктною, за якою основні функції педагога є інформуючими та контролюючими. За таких умов студент більшою мірою налаштований приховувати свої проблеми, слабкі місця і рідко ініціює потребу у консультативній допомозі, що особливо актуально для особистісної сфери професійного розвитку. Теоретично доведено, що провідними характеристиками супервізованого в умовах взаємодії є: відмежованість від усіх особистісних і професійних ролей, що дозволяє рефлексивно осмислювати власну практику; стабільність і безпека – забезпечується умовами регулярності та гарантіями конфіденційності; чіткість дотримання правил участі в супервізійній групі; створення умов для досліджень і розвитку творчого підходу; емоційний комфорт, завдяки чому пов'язаний із роботою особистий дискомфорт може бути висловлений і досліджений. **Ключові слова:** компетентнісний підхід, неперервна освіта, супервізія, супервізор, соціальний працівник, соціальна робота.

The article deals with actual problems of supervision in social work, system of professional training of specialists. The reasons

for increasing interest to this phenomenon by theorists and practitioners, the necessity of intensifying research in the direction of systems' harmonization are substantiated. Arguments are presented regarding the fact that the supervision in the social work and the professional education system of the specialist has a common basis – the subject-subject interaction of the participants. In particular, it concerns the increase of the level of its capacity for productive interaction, cooperation of partnership, collegial solution of socially significant problems of clients. It is argued that this is why supervision can be a significant factor in ensuring the continuity of a social worker's professional education throughout life, which begins in the structure of the social worker's professional training, is actualized in the context of students' industrial practice and subsequently takes on adequate forms in the system of professional activity.

The results of the analysis of some foreign theoretical studies, as well as foreign practical experience of organization of supervision in the social work system, are presented. The experience cannot be formally transferred, but only implemented in national practice. The argument is made that supervision is associated with the strengthening of practically oriented professional training, the implementation of the principle of theory and practice integration, optimization of specialists' training system.

The article substantiates the essence of the "supervision" concept, its functional purpose in both social work and the system of professional training in this direction. Supervision is interpreted as a productive means of ensuring the quality of social work through the provision of qualified assistance by a highly competent and experienced specialist, which is implemented through technologies of interaction, partnership, cooperation. Emphasis is placed on the fact that the modern system of competence education provides orientation to the standards according to which a graduate of a higher education institution not only receives the necessary knowledge base and ability to use them in professional activity, but also forms the ability to constantly improve competence. That is why the capacity for cooperation, subject-subject relations, should serve as a common basic platform of systems, according to which professional lifelong learning will be provided.

Key words: competency-based approach, continuing education, supervision, supervisor, social worker, social work.

УДК 004.451.642:37.018-022.332:364-43
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2019.21.3-41>

Опалюк Т.Л.,
докт. пед. наук,
доцент кафедри соціальної педагогіки
і соціальної роботи
Кам'янець-Подільського національного
університету імені Івана Огієнка

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Зважаючи на складність соціально-економічної ситуації в державі, фіксуються тенденції до невпинного зростання людей, які реально потребують кваліфікованої соціальної допомоги. І хоча супервізорство в Україні лише набуває статусу об'єкта системних досліджень і характеризується більшою мірою аспектною та ситуативною практичного використання, все ж спостерігається

підвищення інтересу до цього феномену як у теоретиків, так і у практиків професійного навчання та професійної діяльності галузі «соціальна робота». У зарубіжних системах дослідження проблеми супервізорства асоціюється з тенденціями більш активного використання накопиченого і систематизованого досвіду практичної діяльності, посилення практико орієнтованого професійного навчання, реалізації принципу інтеграції теорії та

практики організації соціальної роботи, підготовки до неї фахівців.

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми. Проблема полягає у пошуку шляхів і конкретних моделей забезпечення якості професійної роботи за рахунок перманентного підвищення професійної компетентності фахівців, що реалізується на основі узгодження систем професійної підготовки та професійної діяльності соціального працівника. Виходимо з позиції, що система компетентнісної освіти передбачає орієнтацію на стандарти, відповідно до яких випускник закладу вищої освіти отримує не лише необхідну базу знань та умінь їх використовувати у професійній діяльності, а і формує здатність до постійного підвищення компетентності. Саме тому здатність до співпраці, суб'єкт-суб'єктних взаємовідносин повинна слугувати спільною базовою платформою систем, відповідно до якої буде забезпечена професійна освіта впродовж життя. З цієї позиції актуальною є проблема супервізорства, яка починається у структурі професійної підготовки соціального працівника, актуалізується в контексті його виробничої практики і далі набуває адекватних форм у системі професійної діяльності.

Мета статті – дослідити можливості активізації супервізорства у контексті забезпечення неперервності професійної освіти соціального педагога, взаємовідносин систем професійної підготовки соціального працівника та професійної діяльності, зокрема, що стосується його здатності до продуктивної взаємодії, партнерства, колегіального вирішення соціально значущих проблем клієнтів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Системні та фундаментальні дослідження проблем супервізії в соціальній роботі належать європейським, американським науковцям (А. Браун, А. Боурн, Л. Денбурі, А. Джоунс, Д. Гардінер, Д. Петерс, М. Річардс, К. Спайс, В. Спайс, К. Форд та ін.), які особливу увагу акцентують на вивченні супервізії як феномену, категорії менеджменту, забезпеченні комплексності підходу до практичної реалізації, шляхів постійної модернізації, приведення у відповідність до вимог часу.

Оскільки дослідники зазначених проблем (С. Архипова, І. Астремська, О. Безпалько, О. Брижовата, І. Грига, А. Кадушін, Т. Семигіна, І. Мигович, Г. Попович, В. Сидоров, Г. Слосанська, С. Ставкова, К. Шендеровський, І. Ушакова та ін.) стверджують, що інститут супервізії перебуває лише на етапі становлення, наукові пошуки більшою мірою стосуються окремих аспектів здійснення супервізії в соціальній роботі, значно менше робіт порушують проблеми взаємодії систем, особливостей професійної підготовки соціальних працівників, які би налаштовували їх на постійне професійне удосконалення, продуктивну взаємодію з іншими суб'єктами соціальної роботи, фахівцями найви-

щої категорії – супервізорами у процесі вирішення різнопланових конфліктних ситуацій.

Виклад основного матеріалу. Одним зі шляхів пошуку балансу теорії і практики, посилення теоретичної, аналітико-синтетичної складової частини у професійній підготовці та діяльності соціальних працівників є супервізорство (від англ. supervision – наставництво), яке реалізується тим, хто здійснює нагляд за діяльністю, активно використовується у різних моделях соціальної роботи і підготовці спеціалістів до неї. У наукових працях Л. Денбурі, Д. Петерса, М. Річардса, К. Форда та інших зарубіжних дослідників поняття «супервізія» трактується як основний засіб, за допомогою якого визначений установою супервізор полегшує роботу персоналу індивідуально й колективно та забезпечує її стандарти.

Дослідники А. Браун, А. Боурн указують на те, що «поняття супервізії визначається через моделі аналізу і компетентного розв'язання ситуацій, які виникають у взаємодії з клієнтами» [1]. Це означає, що супервізія трактується як продуктивний додатковий засіб забезпечення якості соціальної роботи через надання кваліфікованої допомоги висококомпетентним і досвідченим фахівцем, яка реалізується через технології взаємодії, партнерства, співпраці, тобто діяльності, що базується на суб'єкт-суб'єктних взаємовідносинах.

Також супервізія класифікується як категорія менеджменту, що реалізується на рівні: взаємодії «соціальний працівник – клієнт»; відносин «соціальна служба – клієнт»; взаємовпливу «соціальний працівник – соціальна служба» [1]. Це вказує на те, що соціальний працівник повинен бути готовий не лише безпосередньо надавати професійну допомогу тим, хто її потребує, а й комунікувати та продуктивно взаємодіяти з іншими суб'єктами, безпосередньо чи опосередковано включеними в систему організації соціальної роботи на відповідному локальному рівні.

Доволі широко досліджуються проблеми управлінської діяльності в системі супервізії, акцентуючи увагу на домінуванні фасилітаторських функцій. Передбачається, що супервізія в менеджменті соціальної роботи реалізує підтримуючу, корегуючу, направляючу, координуючу функції. У дослідженнях вітчизняних науковців супервізія найбільшою мірою асоціюється з позиціями наставника, куратора, відповідно, з процесами, що передбачають своєрідну опіку та кваліфіковану допомогу (спрямовувати, скеровувати, направляти, давати поради, навчати чомусь) тим, хто її потребує.

Зокрема, Г. Слосанська трактує супервізію як процес взаємодії супервізора і супервізованого. У цьому плані супервізія проявляється через такі основні функції:

– освітницьку (формувальну), що включає розвиток умінь, навичок, здібностей щодо професії;

– підтримуючу (тонізуючу), що включає підвищення стійкості впливу з боку проблем клієнтів;

– спрямовуючу (нормативну), що включає контроль працівника над власною особистістю (недоліками, слабкими сторонами, сліпими плямами, осудом) [8, с. 156].

Аналіз означених функцій вказує на те, що вони значною мірою співвідносяться з функціями професійної підготовки соціального педагога, які у системі компетентнісної освіти, окрім традиційно формувальної, реалізують ті, що забезпечують спрямовуючо-підтримуючу роботу, залишаючи пріоритетними процеси професійного самотворення. Саме тому узгодження систем професійної підготовки та професійної діяльності соціального працівника передбачає послідовність, наступність розвитку систем з обов'язковим збереженням базових освітньо-саморозвивальних функцій. Наприклад, значною мірою модель надання соціальної допомоги клієнту соціальним працівником може асоціюватися з моделлю надання професійної супервізії фахівцю, а також методичної допомоги студенту практиканту. В основі закладених моделей взаємовідносин – співпраця у комплексі найбільш типових для неї характеристик, у т. ч. психологічних, пов'язаних із конфліктогенністю професійних ситуацій, емоційною стійкістю та здатністю суб'єктів протистояти стресам. Це особливо актуально для методичного супроводу перших проб професійної діяльності студентів у рамках виробничих практик, а також подальшої діяльності у професії, яка асоціюється з постійною проблематичністю, а відтак і складністю формалізації та алгоритмізації професійних дій.

Відповідно до наказу Міністерства соціальної політики України (05 січня 2015 р. № 5) затверджені методичні рекомендації щодо проведення супервізії у соціальних службах, у яких супервізія трактується як професійна допомога та підтримка працівників соціальної служби (соціальний працівник, фахівець із соціальної роботи, соціальний робітник, інший фахівець, залучений до надання соціальних послуг).

Відповідно до цього документа супервізія спрямована на: надання допомоги працівникам соціальної служби у визначенні цілей і пріоритетів у процесі роботи; надання допомоги у визначенні результативних методів і засобів надання допомоги отримувачу соціальних послуг; здійснення об'єктивної оцінки з розв'язання проблемних ситуацій, пов'язаних із виконанням професійних обов'язків; визначення сильних професійних якостей, навчальних потреб і необхідності підвищення кваліфікації; розподіл професійного навантаження з метою попередження професійного вигорання; дотримання етичних норм у процесі роботи; вираження почуттів щодо роботи, стосунків із колегами й отримувачами послуг у умовах конфіденційності;

управління власними почуттями та поведінкою в стресових ситуаціях; формування позитивного ставлення до своєї роботи; формування мотивації до професійного зростання [7].

Аналіз представленого комплексу функцій вказує на те, що фахівець такої складної сфери діяльності вправі розраховувати на кваліфіковану підтримку людини високого рівня компетентності, яка може реально долучитися до вирішення проблем, що викликають утруднення стосовно їх аналізу та прийняття ефективних рішень як на етапі постановки цілей, так і під час змістово-технологічного супроводу їх реалізації. Другий, не менш важливий пласт супервізії, стосується можливості об'єктивного аналізу й оцінювання ефективності власної професійної діяльності у комплексі позитивних досягнень, ситуацій успіху, а також проблем, які її суттєво понижують. Співставлення оцінних суджень фахівця з самооцінкою за визначеною проблематикою дасть можливість соціальному працівнику більш цілеспрямовано та ретельно працювати над власним професійним саморозвитком, отримуючи консультативну підтримку професіонала з високою теоретичною компетентністю, який співпрацює на етапі аналізу проблем, визначення причинно-наслідкових зв'язків, що лежать в їх основі, програмування перспектив розвитку, підвищення власної професійної компетентності.

Також складно переоцінити значення супервізії у розвитку особистісних якостей соціального працівника, інтегрально – формування себе як суб'єкта професійної діяльності, що визначає оптимальні особистісно орієнтовані взаємовідносини з професією, орієнтований на досягнення ситуації успіху у кожній конкретній ситуації, професії загалом, спрямовуючи себе на самореалізацію у її контексті. Закономірно, що особливо актуальною стає емоційна складова частина професійної компетентності, яка повинна стати об'єктом цілеспрямованого розвитку й управління.

Висновки. Незважаючи на те, що супервізорство як феномен фундаментально теоретично обґрунтоване та широко застосовується на практиці більшою мірою у зарубіжних системах професійної діяльності, професійної підготовки фахівців соціальної сфери, ці моделі не можуть бути формально перенесені в умови українських реалій. Може йтися лише про їх імплементацію, тобто переорієнтацію традиційної системи з максимальним урахуванням всіх провідних і специфічних чинників, які прямо чи опосередковано впливають на процес. Окрім того, це має бути теоретично обґрунтований процес поетапних змін, які стосуються концепції, змісту, форм і методів організації діяльності, критеріїв та інструментарію діагностики успішності їх реалізації. І неодмінно зазначені вище проблеми повинні вирішуватися у контексті

інтеграції теорії та практики соціальної роботи та підготовки до неї фахівців, відповідно, взаємовідносин систем професійного навчання і професійної діяльності у соціальній сфері.

Важливою є тенденція переходу від вузько-спеціалізованої підготовки соціальних працівників із технологічно-технічною спрямованістю до фундаментальної, компетентнісно орієнтованої, що інтегрує не лише теорію і практику, а й закладає модель фахівця (відповідно випускника ЗВО), у якому об'єднуються всі необхідні професійні, особистісні, психологічні та інші параметри, що у комплексі визначають його здатність до ефективної діяльності у професійній сфері.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Браун А. Супервізор у соціальній роботі: Супервізія догляду в громаді, денних та стаціонарних установах / А. Браун, А. Боурн ; пер. з англ. Т. Семигіної. Київ : Унів. вид-во «Пульсари», 2003. 240 с.
2. Булюбаш И.Д. Основы супервизии в гештальт-терапии. Москва : Изд-во Института Психотерапии, 2003. 223 с.
3. Бурцева Е. Размышляя о супервизии. *Гештальт* : сборник материалов Московского Гештальт-Института, 2000. С. 59–70.
4. Кодекс этики и практики супервизоров Британской ассоциации консультирования. *Журнал практической психологии и психоанализа*. 2000. № 4. С. 23–29.
5. Литвиненко С.А. Актуальні проблеми практики супервізії у професійній підготовці майбутніх психологів. *Психологія: реальність і перспективи*. 2014. Вип. 3. С. 11–14.
6. Попович, Г.М. Соціальна робота і міждисциплінарне співробітництво. *Соціальна політика і соціальна робота*. 2001. № 1 (17). С. 47–52.
7. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо проведення супервізії у соціальних службах. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/TM050474.html.
8. Слезанська Г. Супервізія в соціальній роботі: основні підходи та принципи. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота*. 2014. Вип. 30. С. 155–159. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuuped_2014_30_58.
9. Supervision in Social Care. Social Care Association, 2009. P. 1–6. URL: <http://www.socialcareassociation.co.uk/Portals/0/Public%20Docs/Supervision%20n%20Social%20Care.pdf>.